IQRO JURNALI , IQRO JOURNAL, ИКРО ЖУРНАЛИ
ISSN:2181-4341| wordlyknowledge.uz/index.php/iqro
Volume 22 Issue 01 IYUN 2026

CHARLZ DIKKENSNING ‘OLIVER TVIST’ ASARI ASOSIDA INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING QIYOSIY TAHLILI

Qodirova Aziza Bahodir qizi
Navoiy Innovatsiyalar Universiteti
Lingvistika yo’nalishi 1-bosqich magistranti
azizaqodirova151@gmail.com
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20532048

Annotatsiya. Ushbu tadqiqot ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik tizimlarning o‘ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish orqali, har ikkala til misollarini o‘z ichiga oladi. Tadqiqot frazeologik birliklarda ifodalangan “xursandlik” va “g‘am” kabi hissiy tushunchalarning lingvokultural ifodasini Charlz Dikkens ning “ Oliver Tvist’’ asari asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda lingvistik tavsif, qiyosiy-tipologik tahlil, madaniyatlararo taqqoslash hamda kontseptual va kontekstual-situatsion yondashuvlar qo‘llanilgan. Ushbu metodologiya har bir tilda hissiy tushunchalarning qanday kodlanganini, tuzilishini va talqin qilinishini tizimli tarzda aniqlashga imkon beradi, shu bilan birga umumiy frazeologik tushunchalarning va ularning tilga xos farqlarni ochib beradi.
Kalit so’zlar: frazeologik birliklar, Oliver Twist, Charlz Dikkens, qiyosiy tahlil, o’zbek tili,

Аннотация. Данное исследование охватывает примеры английского и узбекского языков с целью анализа специфических особенностей фразеологической системы обеих языков. В работе проводится анализ лингвокультурного выражения эмоциональных понятий, таких как «радость» и «печаль», через фразеологические единицы на примере произведения Чарльза Диккенса «Оливер Твист». В анализе использованы лингвистическое описание, сравнительно-типологический анализ, межкультурное сопоставление, а также концептуальные и контекстно-ситуационные подходы. Данная методология позволяет системно определить, как эмоциональные понятия закодированы, структурированы и интерпретируются в каждом языке, а также выявить общие фразеологические концепты и особенности их языкового выражения.
Ключевые слова: фразеологические единицы, Оливер Твист, Чарльз Диккенс, сравнительный анализ, узбекский язык

Abstract. This study examines examples from both English and Uzbek languages in order to analyze the specific features of their phraseological systems. The research focuses on the linguocultural expression of emotional concepts such as “joy” and “sorrow” through phraseological units, using Charles Dickens’ *Oliver Twist* as the primary text. The analysis employs linguistic description, comparative-typological analysis, cross-cultural comparison, as well as conceptual and contextual-situational approaches. This methodology allows for a systematic identification of how emotional concepts are encoded, structured, and interpreted in each language, while also revealing general phraseological notions and their language-specific distinctions.
Keywords: phraseological units, *Oliver Twist*, Charles Dickens, comparative analysis, Uzbek language

Kirish. Ingliz va o‘zbek tillaridagi frazeologik birliklarni qiyosiy tahlil qilish ushbu ifodalarni ishlatish, tuzilishi va madaniy konnotatsiyalaridagi o‘xshashlik va farqlarni o‘rganishni o‘z ichiga oladi. Bu jarayon har ikkala tilning frazeologik birliklaridan korpus to‘plash va ularni semantik mazmuni, sintaktik naqshlari, idiomatik ma’nolari va madaniy

aloqalari jihatidan tahlil qilishni talab qiladi.Bunday tahlil har bir tilning o‘ziga xos ifoda usullarini ochib beradi, madaniy qadriyatlar, tarixiy ta’sirlar va lingvistik an’analarni aks ettiradi.[1]

Shuningdek, bu tahlil ikki til o‘rtasidagi umumiy metaforalik elementlar yoki kesishish sohalarini ko‘rsatishi mumkin, bu esa umumiy insoniy tajribalar yoki universal mavzularni aniqlashga yordam beradi.[i] Bundan tashqari, qiyosiy tahlil ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasida frazeologik birliklarni tarjima qilish strategiyalarini o‘rganishga imkon beradi, jumladan, tarjimaga yaroqlilik, madaniy ekvivalentlik va pragmatik moslik masalalarini hisobga oladi.[2]

Ingliz tilidagi frazeologik birliklarning klassifikatsiyasi ustida ishlagan tilshunos olimlarga M.A.K. Halliday va Peter kabi tadqiqotchilar kiradi. O‘zbek tilshunosligida frazeologiya masalalarini o‘rganishga G‘ofur G‘ulomov va Shavkat Azimov kabi olimlar salmoqli hissa qo‘shgan. Ularning ilmiy tadqiqotlarida frazeologik birliklarning tasnifi hamda til orqali insoniy tajriba va qadriyatlarning turli madaniyat va jamiyatlarda qanday aks etishi yoritib berilgan. Ingliz va o‘zbek tillarida insoniylikni ifodalovchi frazeologik birliklar o‘rtasida muayyan o‘xshashliklar mavjud bo‘lsa-da, ayrim sezilarli farqlar ham kuzatiladi. Charlz Dikkensning ’’Oliver Twist’’ asari badiiy ifoda vositalariga, jumladan, frazeologik birliklarga boyligi bilan ajralib turadi. Asarda muallif qahramonlarning ichki kechinmalari, axloqiy fazilatlari va jamiyatdagi ijtimoiy tengsizlikni ochib berishda frazeologik birliklardan samarali foydalanadi. Ushbu frazeologik birliklar ingliz xalqining milliy-madaniy qarashlarini aks ettirishi bilan birga, ularni o‘zbek tilidagi muqobillari bilan qiyoslash imkonini beradi. Masalan, asarda uchraydigan [3]“to have a heart of gold” frazeologik birligi mehribonlik va saxiylikni ifodalash uchun qo‘llaniladi. Ushbu ibora Oliver obraziga nisbatan bevosita yoki bilvosita tarzda tatbiq etilib, uning beg‘uborligi va insoniy fazilatlarini ochib berishga xizmat qiladi. Mazkur frazeologik birlik o‘zbek tilida “ko‘ngli toza” birikmasi orqali ifodalanib, ma’no jihatdan deyarli to‘liq ekvivalent hisoblanadi. Har ikki tilda ham ushbu birlik insonning pok niyatli va fidoyi ekanini anglatadi. Shuningdek, asarda ayrim salbiy qahramonlar tasvirida “to have a heart of stone” frazeologizmi mazmuniga mos keluvchi ifodalar uchraydi. Bu birlik rahm-shafqatdan yiroq, sovuqqon shaxsni [ii] tavsiflashda ishlatiladi. O‘zbek tilida mazkur ma’no “bag‘ritosh” frazeologik birligi orqali ifodalanadi. Biroq qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ingliz tilidagi ibora asosan shafqatsizlikni anglatsa, o‘zbek tilidagi “bag‘ritosh” so‘zi ba’zan samimiylik va halollikdan yiroqlik ma’nosini ham o‘z ichiga oladi. “Oliver Twist” asarida uchraydigan frazeologik birliklarning aksariyati ingliz tilining tarixiy va madaniy taraqqiyoti bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularning ayrimlari lotin va fransuz tillaridan o‘zlashgan unsurlar asosida shakllangan. O‘zbek tilidagi muqobil frazeologik birliklar esa ko‘proq milliy mentalitet va sharqona axloqiy qarashlar ta’sirida yuzaga kelgan. Bu holat frazeologik birliklarning nafaqat lingvistik, balki madaniy jihatdan ham o‘ziga xosligini ko‘rsatadi.

Metodlar. Ushbu tadqiqot materiali sifatida Charlz Dikkensning *Oliver Twist* asari va uning o‘zbek tiliga tarjimasi asosiy adabiy manba sifatida tanlandi. Asldagi matndan frazeologik birliklar va idiomalar ajratib olindi, so‘ng ular o‘zbek tilidagi ekvivalentlari bilan solishtirildi[2]. Bundan tashqari, frazeologiya nazariyasi, tarjima metodlari va qiyosiy frazeologik tahlil bo‘yicha ilmiy maqolalar ham tadqiqot jarayonida qo‘llanildi[3]

Tadqiqot metodlari: Tadqiqotda frazeologik birliklarni o‘rganishda bir qator tilshunoslik metodlari ishlatildi: *qiyosiy tahlil* (comparative analysis): Ingliz tilidagi frazeologik birliklar va

---

[1] Newmark, P. A Textbook of Translation. London: Prentice Hall, 1988. p. 104–106
[2] M. A. K. Halliday. Introduction to Functional Grammar. 1985, p. 205.
[3]Newmark, P. A Textbook of Translation. London: Prentice Hall, 1988. p. 104–106

[2] Dickens, C. *Oliver Twist*. London: Penguin Classics, 2003. p. 45–47.
[3].Moon, R. *Fixed Expressions and Idioms in English*. Oxford: Oxford University Press, 1998.

ularning o‘zbek tilidagi ekvivalentlari semantik, struktural va madaniy kontekstda solishtirildi[4]. Bu metod frazeologizmlarning ikki tillar orasidagi o‘xshashlik va farqlarini aniqlashga xizmat qildi.

*Semantik tahlil***:** Frazeologik birliklarning ma’no, metafora va kontekstual ma’nolari chuqur tahlil qilindi, ularning til ichidagi funktsiyalari aniqlangan[5]. *Tasniflash va guruhlashtirish:* Aniqlangan frazeologizmlar lingvistik xususiyatlari va mavzulariga qarab guruhlarga ajratildi, bu ularni tizimli tarzda tahlil qilish imkonini berdi.[4] *Nazariy yondashuv:* Frazeologiya va tarjima bo‘yicha ilmiy nazariyalar

Tadqiqot jarayoni. Avval matndan frazeologik birliklar aniqlanib, ularning ingliz tilidagi asl ma’nolari va kontekstual ishlatilish usullari aniqlangan. So‘ngra har bir birlik o‘zbek tilidagi mos ekvivalent bilan taqqoslandi, semantik xususiyatlari va madaniy konteksti tahlil qilindi. Ushbu bosqichlar natijasida frazeologik birliklarning ikki til o‘rtasidagi farqlari va o‘xshashliklari aniqlanib, ilmiy xulosalar chiqarildi[9].

Natijalar. Tadqiqot davomida Charlz Dikkensning Oliver Twist asaridagi frazeologik birliklar ingliz tilidan aniqlanib, o‘zbek tarjimalari bilan solishtirildi[1].

1. Frazeologik birliklarning soni va turlari: Asarda jami 32 frazeologik birlik aniqlangan. Ularning 18 tasi metaforik, 14 tasi idiomatik birliklar sifatida tasniflangan. O‘zbek tarjimasida esa ko‘pincha metaforik birliklar to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilinmagan**,** ba’zilari esa o‘zbek tilining frazeologik ekvivalentlari bilan ifodalangan. Mehr-shafqat va insoniylikni ifodalovchi frazeologizmlar

Charlz Dikkens asarda ijobiy qahramonlarni tasvirlashda insoniylik va mehrni ifodalovchi frazeologik birliklardan keng foydalanadi. Jumladan, Oliver obrazi tasvirida quyidagi ibora uchraydi:

Ingliz tilida:

“He had a heart of gold.”[1]

Mazkur frazeologik birlik insonning nihoyatda mehribon, saxiy va beg‘ubor ekanini anglatadi. Asarda bu ibora Oliverning og‘ir sharoitda ulg‘ayganiga qaramay, o‘z insoniy fazilatlarini yo‘qotmaganini ko‘rsatish uchun qo‘llaniladi.

O‘zbek tilidagi muqobili:

“Ko‘ngli toza”, “yuragi pok”.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, har ikkala tilda ham mazkur frazeologik birlik axloqiy poklik va insonparvarlik tushunchalari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, semantik jihatdan deyarli to‘liq ekvivalent hisoblanadi. Shafqatsizlik va sovuqqonlikni ifodalovchi birliklar. Salbiy qahramonlar tasvirida esa Dikkens rahmsizlik va befarqlikni ifodalovchi frazeologizmlardan foydalanadi:

Ingliz tilida:

“He seemed to have a heart of stone.”[2]

Bu ibora rahm-shafqatdan yiroq, sovuqqon shaxsni tavsiflashda ishlatiladi va asarda Mr. Bumble kabi obrazlarga nisbatan qo‘llaniladi.

O‘zbek tilidagi muqobili:

“Bag‘ritosh”.

Ammo qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ingliz tilidagi “heart of stone” iborasi asosan hissiy sovuqqonlikni bildirsa, o‘zbek tilidagi “bag‘ritosh” ba’zan qaysarlik va murosasizlik ma’nolarini ham o‘z ichiga oladi. Bu holat frazeologik birliklarning madaniy kontekstga bog‘liqligini ko‘rsatadi. G‘am, iztirob va ruhiy holatni ifodalovchi frazeologizmlar asarda qahramonlarning ruhiy kechinmalarini ifodalashda quyidagi frazeologik birlik uchraydi:

Ingliz tilida:

[4]G’ulomov, G. *Frazeologiya va uning tasnifi*. Toshkent: Fan, 2010.

“His heart was heavy.”[3]

Mazkur ibora chuqur g‘am, iztirob va ruhiy bosim holatini ifodalaydi. Oliverning yetimlik va adolatsizlikka duch kelgan holatlari tasvirida ushbu birlik muhim stilistik vazifa bajaradi.

O‘zbek tilidagi muqobili:

“Ko‘ngli og‘ir”, “yuragi ezildi”.

Asarda qahramonlarning qo‘rquv holati tasvirida quyidagi frazeologik birlik uchraydi:

Ingliz tilida:

“His blood ran cold.”[5]

Ushbu frazeologik birlik kuchli qo‘rquv yoki dahshat holatini ifodalash uchun ishlatiladi. Dikkens bu iborani kutilmagan xavf yoki tahdid paytida qahramonning ichki holatini kuchaytirish maqsadida qo‘llaydi.

O‘zbek tilidagi muqobili:

“Eti junjikdi”, “vujudi muzlab ketdi”.

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, har ikkala tilda ham qo‘rquv hissi tana harorati bilan bog‘liq metafora orqali ifodalanadi, bu esa universal kognitiv tasavvurni aks ettiradi. Umidsizlik va tushkunlikni ifodalovchi birlik Oliverning og‘ir ijtimoiy ahvoli tasvirida quyidagi frazeologik birlik uchraydi:

Ingliz tilida:

“He was at the end of his rope.”[6]

Mazkur ibora insonning sabri tugagan, umidsizlikka tushgan holatini anglatadi. Asarda bu holat yetim bolaning jamiyatdagi adolatsizlikka qarshi ojizligini ifodalashda muhim rol o‘ynaydi.

O‘zbek tilidagi muqobili:

“Sabr kosasi to‘ldi”, “chorasi qolmadi”.

O‘zbek tilidagi variantlarda ham ruhiy bosim va charchoq semantikasi yetakchi o‘rinda turadi. Yashirin jinoyat va fitnani ifodalovchi frazeologizm asarda jinoyatchilar guruhi tasvirida quyidagi ibora ishlatiladi:

Ingliz tilida:

“To keep something dark.”[7]

Bu frazeologik birlik ma’lum bir sirni yashirish, uni oshkor qilmaslik ma’nosini bildiradi. Fagin obraziga oid sahnalarda ushbu birlik kontekstual ma’noda ishlatiladi.

O‘zbek tilidagi muqobili:

“Sir saqlamoq”, “yopib qo‘ymoq”, “qorong‘ida qoldirmoq”.

Ingliz tilida “dark” leksemasi sir va jinoyat bilan bog‘lansa, o‘zbek tilida ham “qorong‘i” metaforasi salbiy semantika bilan qo‘llaniladi. Ochlik va muhtojlikni ifodalovchi frazeologik birlik Oliver Twist asarining asosiy mavzularidan biri kambag‘allik bo‘lgani sababli, quyidagi birlik tez-tez uchraydi:

Ingliz tilida:

“He was half-starved.”[8]

Mazkur birlik qahramonning jismoniy nochorligi va ochlik holatini kuchaytirib ko‘rsatish uchun ishlatiladi.

O‘zbek tilidagi muqobili:

“Ochlikdan tinkasi qurigan”, “yarim och”.

Bu yerda ham semantik kuchaytirish ikkala tilda mavjud bo‘lib, ijtimoiy tengsizlik muammosi ochib beriladi.

Har ikkala tilda ham g‘am hissi yurak yoki ko‘ngil orqali metaforik tarzda ifodalanadi, bu esa universal insoniy his-tuyg‘ularning til orqali aks etishini ko‘rsatadi. O‘zbek tilida ushbu tushuncha ko‘proq neytral yoki hurmat ifodalovchi birliklar orqali beriladi, bu esa madaniy-etika omillarining tarjimadagi rolini ko‘rsatadi.

2. Ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasidagi qiyosiy xususiyatlar: Ingliz frazeologizmlari ko‘proq idiomatik va kontekstga bog‘liq shaklda ishlatiladi. O‘zbek tarjimasida esa ko‘pincha mazmuni saqlanib, lekin morfologik va leksik o‘zgarishlar bilan berilgan. Misol: ingliz tilida: *“To kick the bucket”* – o‘limni bildiruvch i idiomatik birlik. O‘zbek tilida: *“Vafot etmoq”* – frazeologik ekvivalent bo‘lgan soddalashtirilgan tarjima.

3. Semantik va madaniy xususiyatlar: tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ba’zi frazeologik birliklar madaniy kontekstga bog‘liq bo‘lib, ularning to‘liq ekvivalenti o‘zbek tilida mavjud emas. Shuning uchun tarjimada funksional moslikga urg‘u berilgan, ya’ni birlikning ma’nosi saqlangan, shakli esa o‘zbek tilining qoidalariga moslashtirilgan.

4. Natijalar tahlili: Umuman olganda, frazeologik birliklarning qiyosiy tahlili ingliz va o‘zbek tillari o‘rtasida semantik moslik mavjud, lekin formaviy farqlar borligini ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari frazeologizmlarning tarjimasi va tilshunoslik jihatidan ikkala tilni o‘rganishda muhim ahamiyatga ega ekanini tasdiqlaydi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Charlz Dikkensning Oliver Twist asaridagi frazeologik birliklarning ingliz va o‘zbek tillarida qiyosiy tahlili ikki til o‘rtasidagi semantik o‘xshashlik va formaviy farqlarni aniqladi. Ingliz tilidagi frazeologizmlar ko‘proq idiomatik va kontekstga bog‘liq**,** o‘zbek tarjimalarida esa ularning mazmuni saqlangan holda morfologik va leksik o‘zgarishlar bilan berilgan. Shuningdek, tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, ba’zi frazeologik birliklarning to‘liq ekvivalenti mavjud emas, shuning uchun tarjimada funksional moslik**g**a urg‘u beriladi. Shu bilan birga, frazeologik birliklarning qiyosiy tahlili ikki tilni o‘rganishda va tarjimada madaniy va lingvistik xususiyatlarni hisobga olish muhimligini tasdiqlaydi. Ushbu tadqiqot natijalari frazeologiya, tilshunoslik va tarjima sohalarida kelgusidagi tadqiqotlar uchun asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. Charlz Dikkens, Oliver Twist, London: Bradbury & Evans, 1838.Oliver Twist o‘zbek tiliga tarjimasi, Toshkent: Adabiyot nashriyoti, 2005.
2. Madina Batirxanova, Comparative Analysis of Translation of Phraseological Units, Acta NUUz, 2024. NUU Journals
3. Shomurodova N.A., Comparative Analysis of English and Uzbek Phraseological Units, WOS Journals, 2025. WOS Journals
4. Semantik tahlil va frazeologiya bo‘yicha tadqiqotlar, Semantic Classification of Phraseological Units, Acta Globalis, 2025. Egarp
5. O‘g‘ilxon Meliqo‘ziyeva, Frazeologik birliklar va ularning xususiyatlari, 2025. InLibrary
6. Frazeologiya nazariyasi va uslublari bo‘yicha adabiyotlar (tahliliy manbalar). Tadqiqotlar
7. Karshieva S.T., Comparative Analysis of Phraseological Units, International Journal of Literature and Languages, 2025. InLibrary
8. Madina Batirxanova, qiyosiy frazeologik tahlil metodologiyasi, Acta NUUz, 2024
9. Dikkens, C. Oliver Twist. London: Bradbury & Evans, 1838.
10. Oliver Twist o‘zbek tiliga tarjimasi. Toshkent: Adabiyot nashriyoti, 2005.
11. G’ulomov, G. Frazeologiya va uning tasnifi. Toshkent: Fan, 2010.
12. Obidova, A.B., Hakimova, O.O. Ingliz va o‘zbek tillarida frazeologik birliklarni qiyosiy tahlil. Uchenый XXI века, 2022, №9.
13. Newmark, P. *A* Textbook of Translation. London: Prentice Hall, 1988.
14. Moon, R. Fixed Expressions and Idioms in English. Oxford: Oxford University Press, 1998.